

УДК 316.7:323+177

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.3.8>

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИРОБЛЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Єршова Н. Г. – аспірантка кафедри парламентаризму

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0001-6923-6570

У статті досліджено передумови гуманізації вироблення публічної політики, якими виступають радикальні зміни, що відбуваються в соціально-економічній, політичній, культурній сферах і характеризують тип сучасного суспільства як постіндустріальне.

Швидкий технологічний розвиток, головним ресурсом якого є знання / інтелект, зростання потоків інформації, віртуалізація відносин, глобалізаційні процеси – все це, з одного боку, результат колосального культурного потенціалу, що його витворила людська цивілізація, з другого, породжує масштабні протиріччя, накопичує виклики людині, суспільству, соціальним інститутам. Виникнення загроз для їхнього існування, загострення протиріч, дегуманізація суспільного життя актуалізують переосмислення гуманістичних цінностей і шляхів вирішення «проблеми людини». Тут відкриваються перспективи коеволуції людини, соціуму, природи, «повернення» особистості її цілісності (посадання самоактуалізації і відповідальності за спільне буття/стан справ) з акцентуванням на пріоритеті морального начала людської поведінки.

Гуманізація вироблення публічної політики розглядається як закономірна тенденція парадигмальних змін у вивченні суспільства, як процес і показник культури людських взаємовідносин щодо узгодження різнопланових інтересів. Визначено гуманістичні засади вироблення публічної політики, які виявляються: в демократичних формах реалізації політики й управління – функціонуванні демократичного політичного режиму та здійсненні демократичного врядування; в цілях і завданнях публічної політики – випрацюванні спільних інтересів та пошуку розв'язання колективних питань; у змісті політико-управлінських рішень, які постають як результат співробітництва влади й оточуючого її соціосередовища; в інструментах / засобах і механізмах публічної політики, що забезпечують ухвалення консенсусних рішень; у демократичних методах здійснення публічного управління.

Ключові слова: гуманізація, публічна політика, постіндустріальне суспільство, парадигмальні зміни / зрушення.

Yershova N. H. Sociocultural prerequisites for the humanization of public policy elaboration

The article examines the prerequisites for the humanization of public policy elaboration, which are represented by the radical changes taking place in the socio-economic, political, and cultural spheres and they also characterize the type of modern society as post-industrial.

Rapid technological development, the main resource of which is knowledge / intelligence, the growth of information flows, the virtualization of relations, globalization processes – on the one hand, this is the result of the colossal cultural potential created by human civilization, on the other hand, it generates large-scale contradictions and accumulates challenges for human, society, social institutions. The emergence of threats to their existence, aggravation of contradictions, dehumanization of public life, – they actualize the rethinking of humanistic values and ways of solving the «human problem». So, there are opened up the perspectives for co-evolution of human, society, nature, for «returning» integrity to the personality (combination of self-actualization and responsibility for common existence / state of affairs) with an emphasis on the priority of the moral principle of human behaviour.

The humanization of public policy elaboration is considered as a natural trend of paradigmatic changes in the study of society, as a process and indicator of the human interactions culture regarding the coordination of diverse interests. The humanistic principles of public policy elaboration are identified, which are manifested in: democratic forms of policy implementation and administration – the functioning of a democratic political regime and the implementation of democratic governance; in the goals and tasks of public policy – elaborating common interests and searching solutions for collective issues; in the content of political and management

decisions, that appear as a result of cooperation between the government and its surrounding social environment; in tools / means and mechanisms of public policy, that ensure the consensus decisions making; in democratic methods of public administration.

Key words: *humanization, public policy, post-industrial society, paradigmatic changes/shifts.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Ідея гуманізму як універсалія людського буття найперше актуалізує істотну властивість, якість кожної людини та суспільства в цілому – людяність (гуманність), проголошує пріоритет духовних уселюдських цінностей (щастя, свобода, творчість, знання, порядок, рівність, справедливість, безпека, шанобливість, порядність, милосердя тощо), в числі яких архіцінністю визнається сама людина, її життя, гідність (моральний вибір блага), права і свободи. Гуманізм акумулює в собі та культивує на рівні свідомості й практичної діяльності духовно-етичні ідеали, природно-правові норми, соціально-політичні стандарти демократичного устрою, владно-управлінські моделі організації спільних справ на основі консенсусу задля забезпечення загального миру й злагоди, розбудови держави, яка служить благу всіх громадян, інші цінності смислоіснування індивіда, групи, людства. Гуманізм позначає всі сфери людської активності – політику, економіку, культуру, право, мораль, ін., є тією засадничою формою суспільного прогресу, що тримає людино-простір у межах базової (необхідної для життя взагалі) людяності, та постає аксіологічною основою взаємодій і відносин у світі. Істотні параметри міри людського/гуманного, завдяки чому лише й можливе все-буття, переважно окреслені в концепції прав людини.

Сучасне суспільство в контексті його новітніх трансформацій характеризується суперечностями соціального й соціокультурного розвитку людини, що вимагає вибудування нового типу демократичних відносин у системі «особа – суспільство» в рамках визначених інституційних правил. Докорінні зміни в соціально-політичних процесах потребують зрушень в області знання про соціальне, зокрема, про сенс життя, місце людини в спільному світі, цінності, смислові орієнтири співіснування індивідів і груп, сутність взаємодії заради вироблення державної політики та здійснення управління тощо. Йдеться про зсув наукових парадигм, насамперед про гуманістичний підхід до вирішення публічних проблем.

Питанням людиновимірності досліджуваних об'єктів присвячено чимало праць зарубіжних і українських учених різних галузей знань: Г. Альберта, Х. Арендт, З. Баумана, В. Баштанника, Д. Белла, М. Білінської, М. Брауна, П. Браун, Р. Войтович, В. Воронкової, В. Голубь, Н. Грицяк, Ю. Кальниша, В. Князева, В. Козакова, С. Левінсона, В. Лугового, Н. Нижник, О. Оболенського, М. Пірен, В. Ребкала, В. Скуратівського та ін. Проте гуманістична тематика не вичерпала себе: в людині, немов у фокусі, перетинаються всі злободенні проблеми сьогодення, отже творче переосмислення теоретичного доробку гуманізму спрямовується на їх розв'язання.

Метою роботи є визначення гуманістичних засад вироблення публічної політики на основі аналізу радикальних змін, що відбуваються в соціально-економічній, політичній, культурній сферах сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Гуманізм і права людини органічно поєднані один з одним, у суспільній свідомості між ними спостерігається виразна кореляція: і тут йдеться не тільки про лексико-семантичну позицію, центром якої є концепт «human/людина», але й, головне, про сумісність цінностей, принципів, цілей,

форм і засобів реалізації тощо. Сміслові наповнення цих соціокультурних феноменів підносять їх до статусу загальної парадигми сучасної світобудови, духовної вершини – абсолютних цінностей, які втілюють і водночас формують людські ідеали життя, і окремого індивіда, й усієї людської спільноти.

Гуманізація¹ суспільно-політичних явищ та відносин виявляється в гарантуванні (в максимально можливій мірі) цілковитого здійснення, охорони та захисту прав і свобод людини як універсальних стандартів існування особи відповідно до теперішнього рівня еволюції людства. У свою чергу визнання та фактичне забезпечення прав і свобод є критерієм оцінки гуманістичності влади, публічної політики й управління, їхньої ефективності щодо задоволення людських потреб та інтересів, несе в собі сенс людського виміру соціальної системи, конституюючи не просто людськість, але людяність, чутливість, чуйність. Гуманізація суспільного середовища спрямована на розширення свободи та самостійності особи, долання її відчуження від власних сутнісних сил/функцій (власного єства), результатів своєї праці, духовних цінностей, від влади, політики, держави. Наслідком цього є повнота й цілісність (спів)буття людей як вільних, відповідальних, творчих і моральних особистостей з притаманним їм розумово-пізнавальним мисленням та практичним перетворенням дійсності, залучення до управління колективними справами (розв'язання проблем і вирішення потреб) – формування певної політики (програми дій) та ухвалення необхідних рішень для її реалізації, що складає основу легітимації влади, державної політики, відповідних інститутів.

Трансформації, які розгортаються в усіх сферах людського буття починаючи з другої половини ХХ ст., хоча й неоднозначні за наслідками та ускладнюються кризовими явищами (сировинного, енергетичного, продовольчого, екологічного, демографічного, фінансового характеру тощо), демонструють суттєво інші, ніж у попередні періоди, тенденції у структурі суспільного виробництва (економіці, технології, зайнятості населення), політичній системі, духовному й розумовому потенціалі як певної спільноти, так і окремого індивіда. За найважливішими параметрами (згідно з концепцією американського соціолога, футуролога Д. Белла: пріоритет виробництва послуг над виробництвом товарів; перевага кваліфікованих професійних менеджерів, учених і технічних спеціалістів; центральне місце теоретичного знання та інформації, що є джерелом нововведень і політико-управлінських рішень; планування і контроль новацій та їх оцінки задля вищих життєвих стандартів; виникнення нової «інтелектуальної технології», яка передбачає в прийнятті рішень визначення стратегії раціонального вибору взаємодій між людьми та між ними й навколишнім світом («упорядкування» вигод і обмежень як підґрунтя «міжгрупової домовленості»), поява «класу знання», нової професійно-технічної еліти, представники якої на політичному рівні виступають у ролі технократів, консультантів, експертів [1, с. 208–227, 236–237]) ці зміни свідчать про становлення принципово нового соціуму – постіндустріального суспільства².

¹ Термін «гуманізація» розуміємо як процес утвердження і впровадження ідей та поглядів, що базуються на ставленні до людини як до найвищої цінності, повазі до гідності й свободи кожної особистості, її права на достойне, щасливе життя, усебічний (само)розвиток, в якому оприявнюються потенційні таланти та здібності, а також на неодмінності високоморальних (гуманних) зв'язків і взаємодій між індивідами, їх спільностями, між ними та довкіллям.

² Залежно від акцентуації різних аспектів постіндустріального суспільства, специфіки їхнього розвитку використовують так само назви «суспільство знань», «програмоване», «інформаційне», «технологічне (технотронне)», «цифрове», «наукове» суспільство тощо. Подібну фрагментарність допускав і сам Д. Белл [1, с. 230–231].

Технологічний прогрес, який базується на наукових знаннях, їх планомірному продукуванні, кращому застосуванні (спрямованому на підвищення якості життя) та визначеності ближніх і віддалених результатів впливу на особу й довкілля, що зі свого боку зумовлює виклики для публічної політики та управління, приводить не лише до розширення меж пізнаного. Знання, інформація, а також щораз більші технічні можливості комунікації стають основним ресурсом і продуктом (інновація) перетворювальної діяльності суспільства. Особливого значення набуває проблема здатності критично оцінювати інформацію з урахуванням спроможності її переробки в знання для ухвалення рішень. Знання, породжені інтелектом людини – ментальним/мислинним та емоційним (останній є психологічною характеристикою як учасника комунікативної взаємодії, сприяє підтриманню доброзичливих відносин з оточенням), згенеровані науково-дослідними, освітніми, ін. соціальними інститутами, як головний компонент свідомості (індивідуальної, колективної) витворюють нову інформацію і нові знання. Змінюються мотиви й стимули, що обумовлюють поведінку людини, все частіше домінують ті, які задаються прагненням особистісного зростання, самоздійснення та самоактуалізації. Відповідно сказаному унагальнюються питання духовної сфери суспільного буття, що сповнена ідеальних явищ (цінностей, норм, принципів, ідей, теорій, світоглядних орієнтацій, відносин, взаємодій, різноманітних форм спілкування тощо), до якої дотична активно-творча діяльність людини та функціонування соціальних інститутів (науки, освіти, моралі, політики, права, мови, ін.).

Попри численні очікування сучасна «інформаційно-знансва революція» не довела до «більш демократичного» суспільства, його «загальнодобробутності»: розділення, нерівність не зникли – стали іншими причини і їхня природа. Існуючі конфлікти піддаються розломом між людьми, певними спільнотами вздовж ліній «освіта», «доступ до інформаційної техніки та технологій», «здібності й таланти», «вміння та успіх». Кожен кластер відокремлюється від інших. Розвиток інтернету сприяє наростанню індивідуалізму³ в комунікативних процесах у всіх проявах: інтелектуал (носії унікальних знань) здатен самостійно створювати інформаційний продукт; пасивний споживач інформації відбирає лише ті повідомлення, що збігаються з його переконаннями й не потребують дискусії; множинне віртуальне спілкування в онлайн-сервісах (з можливістю по-різному позиціонувати себе, використовуючи ті або інші аватари (зображення) [3], нікнейми/ніки (псевдоніми) [4]), яке дозволяє мобільно «збирати товариство» одностороннім, одержувати оцінку своєї діяльності, об'єднувати ресурси, а при досягненні короткочасної мети покинути групу, створює симуляцію публічності, діалогічних інтеракцій, консенсусу, партнерства, нівелює значення колективних узгоджених дій і політичних інститутів, ілюзує «суспільну важливість» індивіда, відсторонюючи його від ідеалів, цінностей уселюдського; повне занурення у віртуальну реальність «відключає» користувача від зовнішнього фізичного світу – особа втрачає зв'язки з іншими людьми, соціумом, система цінностей і ціннісних орієнтацій деформується; суб'єктність⁴ особистості розмивається; тощо.

Виникнення глобальних загроз, їх загострення, що піддає сумніву саме існування людської цивілізації, спричинило «кризу гуманізму», яка проявляється в непевності щодо можливостей людини раціонально розв'язувати протиріччя,

³ Аналіз сучасного соціуму в контексті глобальної тенденції дисбалансу між загальним і приватним представлений у концепції «індивідуалізованого суспільства» [2].

⁴ Суб'єктність розглядаємо як соціальну конструкцію, зміст якої детермінований конкретними соціокультурними й історичними умовами та «самопідтримуваний знаннєвими механізмами» (Л. Сокурняська) в рамках соціально-ціннісних регуляторів (структур, інститутів). Про це див., наприклад: [5–6].

забезпечуючи тим самим подальший поступ людства. Водночас у суспільному пізнанні спостерігається переосмислення гуманістичних цінностей, шляхів вирішення «проблеми людини» з урахуванням реалій суспільного життя, на основі сучасних надбань у дослідженні позначеної проблеми. Тут відкриваються перспективи коеволюції людини, суспільства, природи, «повернення» особистості її цілісності (поєднання самоактуалізації і відповідальності за спільне буття/стан справ) з акцентуванням на пріоритеті морального начала людської поведінки.

Соціально-економічні, культурні зміни та супроводжує їх посилення вимог до урядових структур, що помічається як у країнах розвинутої демократії, так і тих, які лише демократизуються (серед них і Україна), спонукають до пошуку нових способів формування політики, методів прийняття рішень для підвищення ефективності управління через розширення можливостей громадян брати участь у політичних процесах. Глобальні потрясіння, яких нині зазнає наша країна й увесь людський світ на тлі, без гіперболізації, цивілізаційної війни, ще більш підносять значення загальних цінностей, комунікації, консолідації та координації цілей, завдань і зусиль, довіри, партнерства, відповідальності, загострюють їх сприйняття, чіткіше відбивають смисловий вимір буття, те, довкола чого складається життєсвіт держав, певних спільнот. Ці інтегруючі засади співжиття скріплюють духовну єдність, громадську (само)свідомість, політичну впорядкованість, містять запоруку вдержання наявного балансу сил та інтересів, запобігання й протидії його руйнуванню, в разі конфлікту – відновлення, перебудови; одне слово, дозволяють тримати буття, залишати його в гуманістичних параметрах, не дають людині впасти в недолюдське, стати нелюдом, але зберегти гідність, високі устремління, «право мати права» (*X. Арентс*) – перебувати у своїй політичній спільноті, зі своїми співгромадянами, належати до якоїсь держави, де почуватися як удома, що і є її місцем у світі [7, с. 346–348].

У контексті змін, що відбуваються в усіх областях людської життєдіяльності і спричиненого ними зростання ролі та значення гуманістичного мислення в політичному процесі, можна визначити гуманістичні засади вироблення публічної політики, які, головню, виявляються:

– в демократичних формах реалізації політики й управління – функціонуванні демократичного політичного режиму та здійсненні демократичного врядування, конститутивними ознаками чого є виборність влади, її відкритість (ключові елементи останньої: прозорість, участь, відповідальність), розмежування сфери повноважень держави й громадянського суспільства, верховенство права, юридична рівність громадян, плюралізм інтересів, пріоритет прав і свобод людини й громадянина, – за яких громадяни мають можливість впливати на державну політику, а отже, в підсумку, на власне життя через активне залучення безпосередньо до процесу прийняття загальнозначущих рішень;

– у цілях і завданнях публічної політики – випрацюванні спільних інтересів, окресленні колективних питань, які відображають потреби й запити людей, пошуку їх вирішення, що в цілому спрямовано на підтримання і підвищення добробуту («доброго буття / життя») громадян, усього суспільства;

– у змісті політико-управлінських рішень, які постають як результат співробітництва влади й оточуючого її соціосередовища, «підлаштування» різноманітних інтересів одні до одних, їх співіснування;

– в інструментах / засобах і механізмах публічної політики (принципах, правилах, процедурах), що визначені для тих чи інших конфігурацій взаємодій численних незалежних акторів (із своїми особливими інтересами) в подоланні назрілих проблем, кризових явищ та забезпечують ухвалення консенсусних рішень, – громадських

радах, ініціативах, слуханнях, експертизах, опитуваннях з метою з'ясування громадської думки, консультаціях, індивідуальних і колективних зверненнях, електронних петиціях, теле- й радіодебатах, «гарячих лініях» тощо;

– в методах здійснення публічного управління, радше сказати, в переході від авторитарних (патерналістських, силових, адміністративно-командних) методів до демократичних (відповідають реаліям життя та запитам громадян, орієнтовані на вільний, моральний вибір), які характеризуються впливом нових горизонтальних форм суспільних зв'язків (мереж), глобалізації (глобальне управління), сучасних інформаційних технологій (електронне врядування і електронний уряд), – заохочення (спонукання до бажаної поведінки аргументами, прикладом, винагородою, т. ін.), лобювання та GR, контролю, відповідальності тощо.

Висновки. Гуманізація суспільства – нагальна потреба сьогодення. Вона викликана радикальними змінами, які відбуваються в соціально-економічній структурі та доповнюються зустрічними процесами в політичній і соціокультурній сферах, що свідчить про становлення постіндустріального суспільства.

Парадигмальні зрушення у вивченні соціуму неодмінно включають гуманістичний компонент політичного знання. Гуманізація вироблення публічної політики визначає культуру людських (і людських!) взаємодій, в основу яких закладені моральні норми та принципи співучасті й співвідповідальності, виступає умовою стабільного функціонування людського співтовариства, його цілісності в системі «людина – суспільство – природа».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія* : навч. посіб. / упоряд. В. Лях ; пер. з англ. С. Кошарного. Київ : Либідь, 1996. С. 194–250.

2. Бауман З. *Індивідуалізоване общество* / пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. М. : Логос, 2005. 390 с.

3. Аватар. *Тлумачний словник української мови* / СЛОВНИК.ua. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80> (дата звернення: 18.07.2022).

4. Нікнейм. *Тлумачний словник української мови* / СЛОВНИК.ua. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%B9%D0%BC> (дата звернення: 18.07.2022).

5. Сокурянская Л. Г., Голиков А. С. Дискурс социального субъекта и субъект социального дискурса: возможность знаниевых теорем. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. IV(17). I.: 108. 2016, P. 58–65. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/hum_iv_17__108.pdf (дата звернення: 20.07.2022).

6. Фаріна Я. О. Суб'єкт і суб'єктність як соціальні феномени: наукові інтерпретації. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія : Соціологія*. 2012. Т. 184. Вип. 172. С. 42–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2012_184_172_10 (дата звернення: 20.07.2022).

7. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. 2-е вид. / пер. з англ. В. Верлоки, Д. Горчакова. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. 584 с.

REFERENCES:

1. Bell, D. (1996) Prykhyd postindustrialnoho suspilstva [Post-industrial society coming]. *Suchasna zarubizhna sotsialna filosofija. Khrestomatija: navch. posib.* / uporiad. V. Liakh; per. z angl. S. Kosharnyi [Lyakh, V. (Ed.) Modern foreign social philosophy. Anthology]. Kyiv : Lybid. Pp. 194–250. [in Ukrainian].

2. Bauman, Z. (2005) *Individualizirovannoe obshchestvo* [Individualized society]. Moscow : Logos, 390 p. [in Russian].
  3. SLOVNYK.ua. Avatar [Avatar]. *Tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Available at: [//slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80](http://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%80) (accessed 18 July 2022). [in Ukrainian].
  4. SLOVNYK.ua. Nikneim [Nickname]. *Tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Available at: [//slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%B9%D0%BC](http://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%B9%D0%BC) (accessed 18 July 2022). [in Ukrainian].
  5. Sokurianskaja, L. G., Golikov, A. S. (2016) Diskurs sotsialnogo subjekta i subjekt sotsialnogo diskursa: vozmozhnost znanijevykh teorem [The discourse of a social subject and the subject of social discourse: the possibility of knowledge theorems]. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. IV (17). I.* : 108. Pp. 58–65. Available at: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/hum_iv_17__108.pdf (accessed 20 July 2022) [in Russian].
  6. Farina, Ya. O. (2012) Subjekt i subjektivnist yak sotsialni fenomeny: naukovy interpretatsii [Subject and subjectivity as social phenomena: scientific interpretations]. *Naukovi pratsi [Tschornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]. Serija : Sotsiologija.* Vol. 184. No. 172. Pp. 42–46. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchsoc_2012_184_172_10 (accessed 20 July 2022). [in Ukrainian].
  7. Arendt, K̄h. (2005). Dzherela totalitaryzmu [Sources of totalitarianism]. 2nd ed. Kyiv : DUKH I LITERA, 584 p. [in Ukrainian].
-